

MARCELLO MUSTO¹

Mies paikallaan

Marx Internationaalin aikana²

I. Ensiaskeleet

28. syyskuuta 1864 parisen tuhatta työmiestä täytti St. Martin's Hallin Lontoon ydinkeskustassa. He olivat saapuneet kokoukseen, jonka englantilaiset ammattiyhdistysjohtajat ja pieni joukko mannereurooppalaisia työläisiä olivat kutsuneet koolle. Ennakkoilmoituksissa oli puhuttu ”Pariisin työmiesten organisoimasta valtuuskunnasta”, joka antaisi ”vastauksensa englantilaisten veljiensä julkilausumaan ja esittäisi suunnitelman kansojen keskinäisen ymmärryksen edistämiseksi.”³

Hankkeen järjestäjät eivät ennakoineet eivätkä olisi voineet aavistaakaan, mitä tästä pian seurasi. Heidän ajatuksenaan oli perustaa kansainvälinen foorumi, jossa voitaisiin tarkastella tärkeimpiä työläisiin vaikuttavia ongelmia ja keskustella niistä, mutta aiheena ei varsinaisesti ollut perustaa ammattiyhdistysliikettä ja työväenluokan poliittista toimintaa koordinoivaa järjestöä. Vastaavasti heidän ideologiansa perusaineiksina olivat pikemmin yleiset eettiset ja humanitaariset tekijät, kuten kansojen välinen veljeys tai maailmanrauhan tärkeys, kuin luokkakonflikti ja selvät poliittiset päämäärät. Näiden rajoitusten vuoksi tapaaminen St. Martin's Hallissa olisi saattanut jäädä ainoastaan yhdeksi aikakauden epämääräisistä demokraattisista aloitteista, joka ei olisi johtanut mihinkään. Todellisuudessa se kuitenkin synnytti kaikkien työväenliikkeen organisaatioiden esikuvan, jonka sekä reformistit että vallankumoukselliset jatkossa ottaisivat viitepisteekseen: syntyi Kansainvälinen työväenliitto⁴ eli ”Ensimmäinen internationaali”.

Valtaapitävässä luokassa uutiset internationaalin perustamisesta herättivät kauhua. Heitä puistatti ajatus, että myös työläiset halusivat esiintyä aktiivisina toimijoina historiassa. Useat hallitukset ottivat tavoitteekseen internationaalin tuhoamisen, ja ne hätyyttivät sitä kaikilla käytössään olevilla keinoilla.

Internationaalin perustaneet työväenjärjestöt olivat jokseenkin sekalainen seurakunta. Keskeinen voimantekijä oli brittiläinen ammattiyhdistysliike. Lähes kaikki sen johtajat olivat reformisteja ja enimmäkseen kiinnostuneita taloudellisista kysymyksistä. He kamppailivat parantaakseen työläisten olosuhteita mutta eivät kyseenalaistaneet kapitalismia. He kuitenkin pitivät internationaalia välineenä, joka saattaisi edistää heidän asiaansa esittämällä työvoiman tuonnin ulkomailta lakkojen aikana.

Toinen järjestön merkittävä vaikuttaja olivat mutualistit, jotka olivat pitkään vallinneet Ranskassa mutta olleet vahvoja myös Belgiassa ja ranskankielisessä Sveitsissä. Pierre-Joseph Proudhonin (1809–1865) teorioihin

nojatien he vastustivat kaikkea työväenluokan osallistumista politiikkaan ja lakkoja kamppailun aseena. Lisäksi heidän kantansa naisten emansipaatioon oli konservatiivinen. He kannattivat federaatioihin perustuvaa osuustoiminnallista järjestelmää ja väittivät, että kapitalismia voitaisiin muuttaa takaamalla kaikille yhtäläinen mahdollisuus lainansaantiin. Niinpä heitä voidaan viime kädessä kutsua internationaalin oikeaksi siiveksi.

Nämä kaksi ryhmää muodostivat yhdessä internationaalin määrällisen enemmistön. Lisäksi oli myös muita, eriluonteisia ryhmiä. Kolmanneksi tärkein ryhmä olivat kommunistit, jotka olivat ryhmittyneet Karl Marxin (1818–1883) hahmon ympärille. He toimivat pienissä ryhmittymissä, joiden vaikutus rajoittui ennen kaikkea muutamaasiin saksalaisiin ja sveitsiläisiin kaupunkeihin sekä Lontooseen. He olivat antikapitalisteja: he vastustivat vallitsevaa tuotantotapaa ja katsoivat, että sen kumoamiseksi on välttämätöntä toimia poliittisesti.

Perustamisensa aikaan internationaalin riveihin kuului myös tahoja, joilla ei ollut mitään tekemistä sosialistisen perinteen kanssa, kuten tiettyjä epämääräisesti demokraattisten ajatusten innostamia itäeurooppalaisten pakolaisten ryhmiä. Näiden joukossa oli Giuseppe Mazzinin⁵ (1805–1872) seuraajia, jonka luokkarajat ylittävä aate suuntautui pääasiassa kansallisiin vaatimuksiin. He katsoivat internationaalin olevan hyödyksi, kun esitetään yleisiä vaatimuksia alistettujen kansojen vapautuksen puolesta.

Asiaa mutkistaa vielä se, että jotkut ranskalaiset, belgialaiset ja sveitsiläiset työläisryhmät toivat internationaaliin monenmoisia sekavia teorioita, joista osa oli hengeltään utopistisia.

Kaikki nämä ryhmät jättivät jälkensä syntyvään internationaaliin. Ammattiyhdistyksistä, poliittisesta toiminnasta ja erilaisista kulttuuripiireistä hankitut kokemukset yhdistyivät monimutkaiseksi kudelmaksi. Oli vaivalloinen tehtävä rakentaa yleiset puitteet ja pitää näin laaja organisaatio koossa, edes periaatteeltaan liittona. Vielä silloinkin, kun yhteisestä ohjelmasta oli sovittu, jokainen suuntaus vaikutti (joskus yhteisestä linjauksesta poikkeavalla tavalla) paikallisostossa, jossa se oli enemmistönä.

Marxin suuri saavutus oli varmistaa näiden suuntauksien yhteiselo samassa organisaatiossa, jonka ohjelma oli kaukana kunkin tahon alkuperäisestä lähestymistavasta. Poliittisten kykyjensä ansiosta hän onnistui yhdistämään yhteensovittamattomilta näyttäneet ainekset ja varmistamaan, ettei internationaali vaipunut aikaisempien työväenyhdistysten tapaan nopeasti unholaan⁶.

Nimenomaan Marx antoi internationaalille selvän tarkoituksen. Juuri hän onnistui myös muotoilemaan poliittisen ohjelman, joka ei sulkenut ketään ulos, mutta oli silti tiukasti luokkakantainen ja siksi hahmottui luokkaisuudet ylittäväksi yhteiseksi ohjelmaksi. Internationaalin pääneuvoston poliittinen sielu oli aina Marx: hän luonnosteli sen tärkeimmät ratkaisut ja valmisteli kaikki sen kongressiraportit (lukuun ottamatta Lausannen kongressia vuonna 1867, jolloin *Pääoman* oikovedokset veivät kaiken hänen aikansa). Hän oli ”mies paikallaan”, kuten saksalainen työväenjohtaja Johann Georg Eccarius⁷ (1818–1889) kerran sanoi⁸.

Yhtenäisyyden ylläpitäminen oli välillä työlästä, etenkin kun Marxin antikapitalismi ei koskaan ollut järjestössä johtava poliittinen kanta. Marxin ajattelusta tuli kuitenkin ennen pitkää vallitseva oppi osittain hänen oman sinnikkytensä ja osittain ajoittaisten välikirjojen vuoksi. Työläisten mobilisaatioiden luonne, Pariisin kommuunin järjestelmänvastainen haaste, näin suuren ja monimutkaisen organisaation koossapitämisen ennen näkemätön tehtävä, jatkuva väittely toisten työväenliikkeen suuntausten kanssa erilaisista teoreettisista ja poliittisista kysymyksistä: kaikki nämä tekijät pakottivat Marxin ylittämään pelkän poliittisen taloustieteen, johon hän oli täysin uppoutunut 1848 vallankumouksen tappion ja edistyskäsittelyvoimien heikkenemisen jälkeen. Monesti hän sai aihetta kehittää ja joskus muuttaa ajatuksiaan, altistaa vanhat itsestäänselvyydet keskustelulle ja kysyä itseltään uusia kysymyksiä sekä erityisesti terävöittää kapitalismikritiikkiään hahmottelemalla kommunistisen yhteiskunnan pääpiirteitä. Ortodoksisen neuvostomarxilaisen tulkinnan mukaan internationaalissa Marx mekaanisesti sovelsi tiettyyn historian vaiheeseen poliittista teoriaansa, jonka hän oli ennakoita kehittänyt tutkimuksissaan. Tämä tulkinta Marxin roolista internationaalissa ei lainkaan pidä paikkaansa.⁹

II. Mutualistien tappio

Neljän vuoden ajan mutualistit olivat internationaalin maltillisin siipi. Enemmistön muodostaneet brittiläiset ammattiliitot eivät yhtyneet Marxin antikapitalismiin, mutteivät myöskään kyenneet vaikuttamaan järjestön käytäntöihin yhtä vahvasti kuin Proudhonin seuraajat.

Ranskalaisen anarkistin teorioiden pohjalta mutualistit esittivät, että työläisten taloudellinen vapautuminen saavutettaisiin perustamalla osuuskuntia ja keskitetty kansanpankki. He suhtautuivat peräänantamattoman vihamielisesti valtion interventioihin kaikilla alueilla, joten he vastustivat maan ja tuotantovälineiden sosialisointia samoin kuin lakon käyttämistä aseena. Vuonna 1868 internationaalissa oli yhä useita ryhmiä, jotka leimasivat tämän kamppailun keinon vahingolliseksi ja talouden vastaiseksi. Liègen osaston lakkoraportti oli tässä suhteessa kuvaava: ”Lakko on taistelua. Sen vuoksi se lisää kansan ja porvariston välillä kuplivaa vihaa, erottaa yhä kauemmaksi toisistaan kaksi luokkaa, joiden tulisi sekoittua ja yhdistyä toistensa kanssa.”¹⁰ Ero pääneuvoston kantoihin ja väitteisiin olisi tuskin voinut olla suurempi.

Marxilla oli epäilemättä keskeinen asema pitkässä kamppailussa Proudhonin vaikutusta vastaan internationaalissa. Työläiset itse olivat kuitenkin jo sivuuttamassa proudhonistisia oppeja. Ennen kaikkea lakkojen yleistyminen vakuutti mutualistit käsitystensä virheellisyydestä. Proletariaatin kamppailut osoittivat, että lakko oli välttämätön sekä nykyisten olosuhteiden välittömäksi parantamiseksi että luokkatietoisuuden vahvistamiseksi, mikä oli olennaista tulevaisuuden yhteiskunnan rakentamisessa. Tavalliset miehet ja naiset pysäyttivät kapitalistisen tuotannon vaatiakseen oikeuksiaan ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Tämä muutti voimatasapainoa internationaalissa ja, mikä vieläkin tärkempää, koko yhteiskunnassa. Pariisin pronssityöläiset, Rouenin ja Lyonin kutojat ja Saint-Étiennen hiilikaivostyöläiset vakuuttivat internationaalin ranskalaisjohtajat maan ja teollisuuden sosialisoinnin tarpeesta voimakkaammin kuin mikään teoreettinen keskustelu. Ja nimenomaan työväenliike osoitti vastoin Proudhonin näkemyksiä, ettei sosioekonomista kysymystä voinut irrottaa poliittisesta kysymyksestä.¹¹

Lopullisesti mutualistien siivet katkaisi 6.–13. syyskuuta 1868 pidetty Brysselin kongressi. Edustajia oli 99 ja he tulivat Ranskasta, Britanniaasta, Sveitsistä, Saksasta, Espanjasta ja Belgiasta. Kohokohta oli, kun kokous hyväksyi De Paepen¹² ehdotuksen tuotantovälineiden sosialisoinnista. Tämä oli ratkaiseva askel sille, että sosialismin taloudellinen perusta määriteltiin suuren kansainvälisen järjestön ohjelmassa, ei enää ainoastaan yksittäisten intellektuellien kirjoituksissa.¹³

Internationaalin kollektivistinen käänne alkoi Brysselin kongressissa, mutta seuraavana vuonna 5.–12. syyskuuta järjestetty Baselin kongressi vakiinnutti sen ja hävitti proudhonismin jopa kotimaastaan Ranskasta. Tällä kertaa kongressissa oli 78 edustajaa. Osallistujia oli Ranskan, Sveitsin, Saksan, Britannian ja Belgian lisäksi myös Espanjasta, Italiasta ja Itävallasta, yksi edustaja myös Yhdysvaltojen kansallisesta ammattiliitosta. Tämä oli selvä osoitus järjestön laajentumisesta.

Brysselin kongressin maaomaisuutta koskevat päätöslauselmat vahvistettiin 54 edustajan äänestäessä puolesta, neljän äänestäessä vastaan ja kolmentoista edustajan äänestäessä tyhjää. Yksitoista Ranskan edustajaa hyväksyi uuden tekstin, jossa julistettiin, ”että yhteiskunnalla on oikeus lakkauttaa maan yksityisomistus ja tehdä siitä yhteisön omaisuutta”¹⁴. Baselin jälkeen Ranskan internationaali ei ollut enää mutualistinen.

Baselin kongressi oli kiinnostava myös siksi, että Mihail Bakunin osallistui siihen edustajana. Hävityään kilpailun Rauhan ja vapauden liigan johtajuudesta Bakunin oli perustanut Sosialistisen demokratian kansainvälisen allianssin syyskuussa 1868 Genevessä, ja joulukuussa hän oli hakenut internationaalin jäsenyyttä. Vuotta myöhemmin Bakuninin ajatukset alkoivat levitä useissa kaupungeissa, etenkin Etelä-Euroopassa ja hyvin pian Espanjassa.

”Vaikka Pariisi tukahdutettiin väkivalloin, internationaalista tuli kommuunin seurauksena vahvempi ja tunnetumpi.”

III. Internationaali ja Pariisin kommuuni

Syyskuussa 1870 internationaali valmisteli viidettä kongressiaan. Alkujaan se oli kaavailtu pidettäväksi Pariisissa, mutta Ranskan ja Preussin välisen sodan puhjettua 19. heinäkuuta 1870 kongressi oli pakko peruuttaa.

Kun Saksa oli voittanut Sedanissa ja Bonaparte oli pidätetty, 4. syyskuuta 1870 Ranskassa julistettiin kolmas tasavalta. Seuraavan vuoden tammikuussa päättyi Pariisiin neljä kuukautta kestänyt piiritys, kun Ranska hyväksyi Bismarckin ehdot. Seurannut aselepo mahdollisti vaalien pitämisen ja Adolphe Thiersin (1797–1877) nimittämisen tasavallan presidentiksi suuren legitimistisen ja orleanistisen enemmistön tuella. Pääkaupungissa edistykselliset tasavaltalaiset voimat kuitenkin putsasivat pöydän ja kansa osoitti laajasti tyytymättömyyttään. Kun näköpiirissä oli hallitus, joka halusi riisua kaupungin aseista ja torjua kaikki sosiaaliset uudistukset, pariisilaiset kääntyivät Thiersiä vastaan ja 18. maaliskuuta pantiin alulle ensimmäinen merkittävä poliittinen tapahtuma työväenliikkeen historiassa: Pariisin kommuuni.

Vaikka Bakunin oli yllyttänyt työläisiä muuttamaan isänmaallisen sodan vallankumoukselliseksi, Lontoon pääneuvosto päätti aluksi olla ottamatta kantaa. Kiihkeä kommuunin voiton julistaminen olisi saattanut herättää katteettomia odotuksia työläisissä ympäri Euroopan ja aiheuttaa lopulta lannistumista ja epäluottamusta. Sen vuoksi Marx päätti vaieta toistaiseksi ja pysyi muutaman viikon poissa pääneuvoston kokouksista. Hänen synkät aavistuksensa osoittautuivat liiankin perustelluiksi, ja hieman yli kaksi kuukautta julistamisensa jälkeen toukokuun 28. päivänä Pariisin kommuuni kukistettiin verisesti. Kaksi päivää myöhemmin Marx ilmestyi jälleen

pääneuvoston kokoukseen mukanaan käsikirjoitus ”Kansalaissota Ranskassa”¹⁵. Tekstillä oli valtava merkitys seuraavien viikkojen aikana, suurempi kuin yhdelläkään toisella työväenliikkeen asiakirjalla 1800-luvulla.

Versailles’n joukkojen vyöryttyä Pariisiin toukokuun 21.–28. päivän välisen ”verisen viikon” aikana noin kymmenentuhatta kommunardia tapettiin taisteluissa tai teloitettiin umpimähkäisesti. Joukkosurma oli Ranskan historian verisin. Lisäksi vangittiin vähintäänkin 43 000 ihmistä, joista 13 500 tuomittiin kuolemaan, vankeuteen tai pakkotyöhön tai karkoitettiin (useat kaukaiseen Uuden-Kaledonian siirtokuntaan). 7 000 ihmistä onnistui pakenemaan ja saamaan turvapaikan Englannista, Belgiasta tai Sveitsistä. Euroopan konservatiivi- ja liberaalilehdistö viimeisteli Thiersin sotilaiden työn syyttämällä kommunardeja kammottavista rikoksista ja toittamalla ”sivilisaation” voittoa työläisten röyhkeästä kapinasta. Tästä edespäin internationaali oli myrskyn silmässä, syytettynä jokaisesta mahdollisesta vallitsevaa järjestystä vastaan suunnatusta teosta. Marx pohdiskeli happaman ironisesti: ”Kun Chicagossa roihusi suurpalo, lennättimet ympäri maailman julistivat sen internationaalin pirulliseksi tempuksi. On todella ihmeellistä, ettei Karibiaa tuhonnutta hurrikaania pidetty sen riivaamana.”¹⁶

Marxin piti käyttää päiväkausia vastatakseen sekä itsensä että internationaalien panetteluun lehdistössä. Hän kirjoitti olevansa ”tällä hetkellä Lontoon parjatuin ja uhkailluin mies”¹⁷.

Vaikka Pariisi tukahdutettiin väkivalloin ja muualla Euroopassa seurasi mustamaalauksen sekä hallitusten harjoittaman sarron aalto, internationaalista tuli kommuunin seurauksena vahvempi ja tunnetumpi. Kapita-

listit ja keskiluokka näkivät sen uhkana vallitsevalle järjestykselle, mutta työläisissä se ruokki toivoa maailmasta vailla riistoa ja epäoikeudenmukaisuutta.¹⁸ Kapinallinen Pariisi vahvisti työväenliikettä, suuntasi sen omaksumaan radikaalimpia kantoja ja voimisti taistelutahtoa. Kokemus osoitti, että vallankumous oli mahdollinen ja että päämääränä voisi ja pitäisi olla täysin kapitalistisesta yhteiskunnasta eroavan yhteiskunnan rakentaminen. Lisäksi se osoitti, että tämän saavuttaakseen työläisten tulisi luoda kestäviä ja hyvin järjestäytyneitä poliittisen yhdistymisen muotoja.¹⁹

IV. Lontoon vuoden 1871 konferenssi

Internationaalien edellisestä kongressista oli kulunut kaksi vuotta, mutta uutta ei vallitseissa olosuhteissa voitu järjestää. Sen vuoksi pääneuvosto päätti järjestää konferenssin Lontoossa 17.–23. syyskuuta. Läsnä oli 22 edustajaa Britanniasta (myös Irlanti oli ensimmäistä kertaa edustettuna), Belgiasta, Sveitsistä ja Espanjasta; lisäksi paikalla olivat ranskalaiset maanpakolaiset. Vaikka tapahtumasta pyrittiin tekemään niin edustuksellinen kuin mahdollista, se oli itse asiassa lähempänä laajennettua pääneuvoston kokousta.

Marx oli julistanut etukäteen, että konferenssi omistettaisiin ”yksinomaan kysymyksille organisaatiosta ja menettelytavoista” ja teoreettiset kysymykset jätettäisiin sivuun²⁰. Ensimmäisessä istunnossa hän selitti:

”Pääneuvosto on kutsunut koolle konferenssin sopiakseen eri maiden edustajien kanssa toimenpiteistä, jotka ovat tarpeellisia järjestöä useista eri maista lähestyvien vaarojen vuoksi, sekä askeleista kohti uuden tilanteen vaatimuksia vastaavaa organisaatiota. Toiseksi vastatakse hallituksille, jotka väsymättä työskentelevät tuhotakseen liiton kaikin käytettävissään olevin keinoin. Ja viimeksi ratkaistakseen Sveitsin kiistan lopullisesti.”²¹

Marx keskitti kaiken voimansa näihin ensisijaisiin päämääriin: internationaalien uudelleen organisointiin, sen puolustamiseen vihamielisten voimien hyökkäyksiltä ja Bakuninin kasvavan vaikutuksen hillitsemiseen. Kongressin ylivoimaisesti aktiivisimpana edustajana Marx piti jopa 102 puheenvuoroa, torppasi ehdotukset, jotka eivät sopineet hänen suunnitelmiansa ja taivutteli puolelleen ne, jotka eivät vielä olleet vakuuttuneet.²² Lontoon kokoontuminen vahvisti hänen asemaansa järjestössä. Hän ei ollut enää pelkästään organisaation poliittisen linjan muodostava ajattelija, vaan myös yksi sen taistelutahtoisimmista ja kyvykkäimmistä militanteista.

Konferenssi muistettaisiin myöhemmin tärkeimmästä päätöksestään eli Vaillant²³ päätöslauselman numero IX hyväksymisestä. Blanquistien jäljelle jääneet joukot olivat liittyneet internationaaliin kommuunin lakattua olemasta²⁴. Heidän johtajansa esitti, että organisaatio pitäisi muuttaa pääneuvoston johtamaksi keskitetyksi ja kurinalaiseksi puolueeksi. Huolimatta joistakin erimielisyyksistä – erityisesti blanquistien kannasta, jonka

mukaan vallankumouksen läpiviemiseen riittäisi tiiviisti organisoitu taistelijoiden ydinjoukko – Marx ei epäröinyt liittoutua Vaillant²³ ryhmän kanssa. Tavoitteena ei ollut ainoastaan vahvistaa internationaalissa vaikuttanutta bakunistisen anarkismin vastaista oppositiota. Ennen kaikkea hän tavoitteli laajempaa yhteisymmärrystä muutoksista, joita pidettiin välttämättömänä luokkataistelun uudessa vaiheessa.

Niinpä Lontoon päätöslauselmassa julistettiin, että

”työväenluokka ei voi toimia omistavan luokan joukko-voimaa vastaan luokkana muuten kuin järjestäytymällä poliittiseksi puolueeksi, erilaisena ja vastakkaisena kaikille omistavien luokkien muodostamille vanhoille puolueille; että työväenluokan järjestäytyminen poliittiseksi puolueeksi on välttämätöntä, jotta varmistettaisiin yhteiskunnallisen vallankumouksen voitto ja sen lopullinen päämäärä – luokkien hävittäminen; ja että voimien yhteenliittäminen, johon työväenluokka on jo vaikuttanut taloudellisilla kamppailuiltaan, toimisi samalla vipusimena sen kamppailuissa maanomistajien ja kapitalistien poliittista valtaa vastaan.”

Johtopäätös oli selvä: työväenluokan ”taloudellinen liike ja sen poliittinen toiminta ovat erottamattomat”.²⁵

Geneven kongressi vuonna 1866 oli vakiinnuttanut ammattiliittojen merkityksen, mutta Lontoon konferenssi 1871 keskitti katseensa työväenluokan toiseen keskeiseen välineeseen: poliittiseen puolueeseen. On kuitenkin painotettava, että tämä käsitettiin paljon laajemmin kuin 1900-luvulla. Marxin käsitys tulee sen vuoksi erottaa blanquistien näkemyksestä, jonka kanssa hän myöhemmin otti avoimesti yhteen. Samoin tulee erottaa se Leninin kannasta, jonka lokakuun vallankumouksen jälkeiset kommunistiset järjestöt omaksuivat²⁶.

Marx katsoi, että työväenluokan vapautuminen on pitkä ja vaivalloinen prosessi. Näkemys on teoriassa ja käytännössä täysin päinvastainen kuin Sergei Netšajevin²⁷ (1847–1882) kanta *Vallankumouksellisen katekismuksessa*, jonka ajamat salaseurat Lontoon edustajat tuomitsivat, mutta joita Bakunin intohimoisesti kannatti.

Vain neljä edustajaa vastusti päätöslauselma IX:ää Lontoon konferenssissa ja vaati sen sijaan ”abstentionistista” politiikasta pidättäytymistä, mutta Marxin voitto osoittautui lyhytikäiseksi. Pyrkimys muodostaa jokaiseen maahan jotain poliittisen puolueen kaltaista ja myöntää laajemmat oikeudet pääneuvostolle vaikuttivat rajusti internationaalien sisäisiin asioihin. Se ei ollut valmis siirtymään niin nopeasti joustavasta toimintatavasta poliittisesti yhtenäiseen organisaatiomalliin.²⁸

Marx oli vakuuttunut, että käytännössä kaikki tärkeimmät federaatiot ja paikallisosastot kannattaisivat konferenssin päätöslausemia, mutta hänen oli pian arvioitava asia uudelleen. Marraskuun 12. päivänä Juran federaatio kutsui koolle kongressin pieneen Sonvilierin kuntaan, ja vaikkei Bakunin kyennyt osallistumaan, Juran federaatio julistautui virallisesti internationaalien sisäiseksi oppositioksi.

”Poliittisesta kamppailusta oli tullut välttämätön työkalu yhteiskunnan muuttamiseksi.”

Juran federaatio oli Bakuninin keskeinen toimintakenttä, eikä sen kanta tullut yllätyksenä. Marx oli kuitenkin todennäköisesti yllättyneenä, kun merkkejä levottomuudesta ja jopa kapinasta pääneuvoston poliittista linjaa vastaan alkoi ilmetä toisaalla. Lontoossa tehdyt ratkaisut tuomittiin paikallisen poliittisen autonomian oikeuttamattomina loukkauksina useissa eri maissa.

Pääneuvostoa vastustanut oppositio oli monihahmoinen, ja toisinaan vastustuksen motiivi oli henkilökohtainen. Oppositiota piti koossa erikoinen kemia, mikä teki internationaalien johtamisesta entistäkin vaikeampaa. Vaikka Bakuninin teorioita ihailtiin joissakin maissa ja vaikka Guillaume²⁹ kykeni yhdistämään eri oppositioryhmiä, merkittävin ”työväenluokan poliittisen toiminnan” päätöstä vastaan sotiva tekijä oli ilmapiiri, joka oli vastaan Marxin ehdottamaa laadullista edistysaskelta. Vaikka muutoksen väitettiin hyödyttävän kaikkia, monet pitivät Lontoon käännettä röyhkeänä väliintulona. Bakuniniin liitetyn ryhmän lisäksi myös suurin osa federaatioista ja paikallisyhdistyksistä piti autonomian periaatetta ja organisaation erilaisia näkökantoja yhtenä internationaalien kulmakivistä. Marxin virhearvio kiihdytti järjestön kriisitymistä.³⁰

V. Internationaalien kriisi

Viimeinen taisto koitti loppukesästä 1872. Internationaalien onnistui jälleen kokoontua edellisvuosien järkyttävien tapahtumien jälkeen: Ranskan ja Preussin välinen sota, Pariisin kommuunia seurannut sortotoimien aalto, lukuisat sisäiset yhteenotot. Internationaalien viidennen kongressiin Haagissa 2.–7. syyskuuta osallistui 65 valtuu-

tettua kaikkiaan 14 maasta. Edustus oli taatusti kattavin koko internationaalien historiassa.

Tapahtuman tärkeys kannusti Marxia osallistumaan henkilökohtaisesti, Engels seuranaan³¹. Haagin kokouksen tärkein ratkaisu oli päätöslauselman numero IX sisällyttäminen järjestön sääntöihin uutena pykälänä 7a. Poliittisesta kamppailusta oli tullut välttämätön työkalu yhteiskunnan muuttamiseksi, sillä ”maan ja pääoman herrat tulevat aina käyttämään poliittisia etuoikeuksiaan taloudellisten monopolien säilyttämiseksi ja työn orjuuttamiseksi. Sen vuoksi poliittisen vallan haltuunottamisesta on tullut työväenluokan todellinen tehtävä.”³²

Internationaali oli nyt merkittävästi erilainen kuin perustamisensa aikaan. Radikaalidemokraatit olivat lähteneet ajaututtuaan marginaaliin, mutualistit oli voitettu ja moni oli vaihtanut kantaansa. Reformistit eivät enää olleet enemmistö (paitsi Britanniassa), anti-kapitalismista oli tullut koko liiton ja lisäksi hiljattain muodostuneiden suuntausten, kuten anarkokollektivistien, poliittinen linja. Vaikka internationaalien olemassaolon aikana koettu nousukausi oli tehnyt olosuhteista joissakin tapauksissa hieman siedettävämmät, työläiset käsittivät nyt, ettei todellinen muutos tapahtuisi liennytyksin vaan ainoastaan lopettamalla riisto. Lisäksi heidän kamppailunsa perustui nyt heidän taustaryhmittymiensä aloitteiden sijaan entistä enemmän heidän omiin aineellisiin tarpeisiinsa.

Myös laajemmin katsottuna tilanne oli muuttunut radikaalisti. Saksan yhdistyminen 1871 vahvisti alkaneeksi uuden aikakauden, jolloin kansallisvaltiosta tuli poliittisen, oikeudellisen ja alueellisen identiteetin mää-

”Maailma muuttui ja teki internationaalista tarpeettoman.”

rittäjä. Tämä kehitys kyseenalaisti ylikansallisen järjestön, joka rahoitti toimintansa jokaiselta maalta perittävillä jäsenmaksuilla ja edellytti näiden luopuvan merkittävästä osasta poliittista vaikutusvaltaansa. Samalla kasvavat erot kansallisten liikkeiden ja organisaatioiden välillä tekivät pääneuvostolle vaikeaksi kaikkien vaatimukset tyydyttävän poliittisen synteessin muodostamisen. On totta, että internationaali oli alusta saakka koostunut rykelmästä ammattiliittoja ja poliittisia yhdistyksiä, joita ei ollut helppo yhdistää. Niiden edustamien poliittisten sitoumusten ja näkemysten kirjo oli siten myös poikkeuksellisen laaja. Vuoteen 1872 mennessä liiton eri osapuolet olivat selvillä ja ne olivat entistä paremmin järjestäytyneitä, aivan kuten työväenluokka kamppailussaan yleisemminkin. Brittiläisten ammattiliittojen laillistaminen oli liittänyt ne virallisesti osaksi kansallista politiikkaa; internationaalien Belgian federaatio oli laajalle levinnyt organisaatio, jonka keskusjohto kykeni antamaan itsenäisen teoreettisen panoksensa; Saksassa oli kaksi työväenpuoluetta, (Saksan) sosiaalidemokraattinen työväenpuolue ja (Saksan) yleinen työväenliitto, joilla molemmilla oli edustus parlamentissa³³; ranskalaiset työläiset Lyonista Pariisiin, olivat jo yrittäneet ”rynnäköidä taivasta vastaan”³⁴; ja Espanjan liitto oli laajentunut jo lähes joukkoliikkeeksi. Samankaltaisia muutoksia oli tapahtunut myös muissa maissa.

Internationaalien alkuperäinen kokoonpano ja sen alkuperäinen tehtäväkin olivat vanhentuneet. Nyt ei ollut enää tarvetta valmistautua lakkoihin tai järjestää niille euroopanlaajuista tukea. Ei myöskään ollut tarvetta järjestää ammattiliittojen hyödyllisyyttä tai maan ja tuotantovälineiden sosialisointia käsitteleviä kongresseja.

Tällaiset aiheet olivat nyt osa koko järjestön yhteistä perintöä. Pariisin kommuunin jälkeen työväenliikkeen todellinen haaste oli ollut vallankumouksellinen: kuinka järjestäytyä kapitalistisen tuotantotavan lakkauttamiseksi ja porvarillisen maailman instituutioiden kukistamiseksi. Kysymys ei ollut enää vallitsevan yhteiskunnan uudistamisesta vaan uuden rakentamisesta.

Haagin kongressissa ankaraa kiistelyä seurasi sarja äänestyksiä, mukaan luettuna Bakuninin erottaminen ja pääneuvoston siirto Lontoosta New Yorkiin. Tämä ratkaisu heijasteli Marxin näkemystä, jonka mukaan oli parempi luopua internationaalista kuin nähdä sen päätyvän nurkkakuntaisena järjestönä vastustajien käsiin. Pääneuvoston siirto New Yorkiin johtaisi takuulla internationaalien tuhoon, joka oli määrättömästi parempi vaihtoehto kuin kuluttava sarja toistaan seuraavia sisäisiä kamppailuja.

Vaikka monet ovat niin väittäneet, ei ole kuitenkaan uskottavaa, että pääsyy internationaalien rapautumiseen oli sen kahden suuntauksen (tai jopa kahden miehen, Marxin ja Bakuninin) välinen konflikti, olivat he kuinka merkittäviä hyvänsä. Pikemminkin maailma internationaalien ympärillä muuttui ja teki internationaalista tarpeettoman. Työväenliikkeen organisaatioiden kasvu ja muutos, kansallisvaltioiden vahvistuminen Saksan ja Italian yhdistyttyä, internationaalien laajentuminen esimerkiksi Espanjaan tai Italiaan (joissa taloudelliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet olivat varsin erilaiset kuin Britanniassa tai Ranskassa), brittiläisen ammattiyhdistysliikkeen ajautuminen entistä maltillisemmille linjoille, Pariisin kommuunia seuranneet sortotoimet: kaikki nämä syyt yhdessä tekivät interna-

”Marxin maine oli levinnyt: lehdistö viittasi häneen 'punaisen terrorin tohtorina’.”

tionaalin alkuperäisestä kokoonpanosta uuteen aikaan soveltumattoman.

Tätä taustaa vasten ja liikkeen yhtenäisyyttä hajotavien taipumusten edelleen vaikuttaessa myös internationaalien ja sen keulahahmojen elinkaarella oli luonnollisesti osuutensa. Esimerkiksi Lontoon konferenssi oli kaukana Marxin haaveilemasta pelastavasta tapahtumasta. Päinvastoin joustamattomat menettelytavat pahensivat kriisiä entisestään, koska vallitsevia tunteja ei osattu lukea eikä Bakuninin ja hänen ryhmittymänsä vahvistumista osattu ehkäistä kaukonäköisesti.³⁵ Marx saavutti Pyrrhoksen voiton: yrittäessään ratkaista sisäiset konfliktit hän päätyi vahvistamaan niitä. Joka tapauksessa Lontoon päätökset vain nopeuttivat kehityskulkuja, jotka olivat jo käynnissä ja joiden suuntaa oli mahdollista enää muuttaa.

Kaikkien näiden historiallisten ja organisatoristen näkökohtien lisäksi päähenkilöömme liittyy myös muita tärkeitä seikkoja. Kuten Marx oli muistuttanut Lontoon konferenssin osallistujia sen istunnossa vuonna 1871: ”neuvoston tehtävästä oli tullut suunnaton, sillä se oli velvoitettu käsittelemään sekä yleisiä että kansallisia kysymyksiä”³⁶. Se ei ollut enää vuoden 1864 pikkuruinen organisaatio, joka astelee vuoroon englantilaisen ja vuoroon ranskalaisen jalkansa varassa; se oli nyt läsnä kaikissa Euroopan maissa, joista jokaisella oli erityiset ongelmansa ja ominaispiirteensä. Organisaatiota hajottivat kaikkialla sisäiset konfliktit, mutta lisäksi myös poliittisen synteessin muodostamisesta tuli pääneuvostolle entistä vaivalloisempi tehtävä kommunardipakolaisten saavuttua Lontooseen uusien huoliensa ja moninaisten ideoidensa kanssa.

Marx oli äärimmäisen väsynyt toimittuaan internationaalissa kahdeksan vuoden ajan hellittämättä. Hän päätti omistaa seuraavat vuotensa yritykselle saattaa *Pääoma* loppuun tietoisena siitä, että työväestön joukot olivat puolustuskannalla Pariisin kommuunin kärsimän tappion jälkeen. Kommuunin tappio oli tuolloin hänelle kaikkein olennaisin tosiasia. Ylittäessään Pohjanmeren matkalla Hollantiin hänen täytyi aavistaa, että tulossa oli hänen viimeinen suuri kamppailunsa.

Marx oli muuttanut St. Martin's Hallin vuoden 1864 ensimmäisen kokouksen puhumattomasta hahmosta koko internationaalien johtajaksi, jonka aseman tunnustivat niin kongressiedustajat kuin laajempikin yleisö. Vaikka internationaali taatusti oli Marxille paljosta kiitollisuudenvelassa, myös se oli puolestaan muuttanut hänen elämänsä. Ennen järjestön perustamista Marx oli tunnettu vain pienissä poliittisten aktivistien piireissä. Pariisin kommuunin jälkeen, mutta luonnollisesti myös hänen *magnum opuksensa* ilmestyttyä vuonna 1867, hänen maineensa oli levinnyt Euroopan maiden vallankumouksellisten piirissä niin, että lehdistö viittasi häneen ”punaisen terrorin tohtorina”. Hänen velvollisuutensa internationaalissa saivat Marxin osallistumaan lukuisiin taloudellisiin ja poliittisiin kamppailuihin. Ne yllyttivät häntä edelleen pohtimaan kommunismia ja rikastuttivat syvällisesti koko antikapitalistista teoriaansa.

VI. Marx vastaan Bakunin

Kahden leirin välinen taistelu raivosi Haagin kongressia seuraavien kuukausien ajan, mutta se keskittyi vallitseviin

teoreettisiin ja ideologisiin eroihin vain satunnaisesti. Marx päätyi usein karrikoimaan Bakuninin näkemyksiä ja nimitti häntä ”luokkasopuulun” [*class equalization*]³⁷ tai ykskantaan politiikasta pidättäytymisen puolestapuhujaksi. Venäläinen anarkisti, joka ei ollut vastustajansa veroinen teoreetikko, pitäytyi puolestaan mieluummin henkilökohtaisissa syytöksissä ja loukkauksissa.

Vaikka Bakunin jakoi Proudhonin kanssa leppymättömän poliittisten auktoriteettien vastaisuuden, etenkin sen välittömästi valtiollisessa muodossa, olisi väärin samastaa hänet mutualisteihin. Mutualistit olivat tosiasiansa pidättäytyneet kaikesta poliittisesta toiminnasta, mikä rasitti merkittävästi internationaalisen alkuvuosina. Autonomian periaatetta kannattavat anarkistit puolestaan kamppailivat ”yhteiskunnallisen vallankumouksen, porvarillisen politiikan ja valtion tuhoamisen” puolesta, kuten Guillaume painotti yhdessä viimeisimmistä puheenvuoroistaan Haagin kongressissa³⁸. On huomattava, että autonomit kuuluivat internationaalisen vallankumouksellisiin voimiin ja että heidän kriittinen panoksensa poliittisen vallan, valtion ja byrokratian kysymyksiin on kiinnostava.

Kuinka negatiivinen politiikka, jonka autonomit näkivät ainoana mahdollisena toimintatapana, sitten erosi sentralistien ajamasta positiivisesta politiikasta? Saint-Imierissä 15.–16. syyskuuta 1872 järjestetyssä kansainvälisessä kongressissa³⁹ Italian federaatio teki esityksen, johon osallistui myös muita, Haagista palaavia edustajia. Esityksessä sanotaan, että ”kaikki poliittinen järjestäytyminen voi olla vain vallan organisointia yhden luokan hyväksi ja joukkojen tappioksi. Jos proletariaatti pyrki anastamaan vallan itselleen, siitä itsestään tulisi valtaapitävä ja riistävä luokka.” Siksi ”kaiken poliittisen vallan lakkauttaminen on proletariaatin ensimmäinen tehtävä” ja ”tällaisen tuhotyön toteuttamiseksi perustetut, niin sanotusti väliaikaiset vallankumoukselliset poliittisen vallan organisaatiot olisivat edelleen petkutusta ja olisivat yhtä vaarallisia proletariaatille kuin olemassaoleville hallituksillekin.”⁴⁰

Vaikka osapuolet olivat samaa mieltä luokkien ja valtion poliittisen vallan hävittämisen tarpeellisuudesta sosialistisessa yhteiskunnassa, he olivat perustavanlaatuisesti eri mieltä ratkaisevan tärkeistä kysymyksistä, kuten toimintatavoista ja yhteiskunnallisista voimista, jotka kykenisivät toteuttamaan muutoksen. Marxille vallankumouksen subjekti *par excellence* oli erityinen luokka, teollisuusproletariaatti, kun taas Bakunin kääntyi ”suuren rahvaan joukon” eli niin sanotun ”ryysyköyhälistön” puoleen. Se oli lähes kokonaan ”säästynyt porvarillisen sivilisaation saastuttavalta vaikutukselta ja kantoi sisäisessä olemuksessaan ja pyrkimyksissään kaikkia yhteiselämän välttämättömyyksiä ja kärsimyksiä, kaikkia tulevaisuuden sosialismin siemeniä”.⁴¹ Kommunisti Marx oli oppinut, että yhteiskunnallinen muutos edellytti erityisiä historiallisia olosuhteita, tehokasta organisaatiota ja masojen luokkatietoisuuden pitkäjänteistä kehittymistä. Anarkisti Bakunin oli vakuuttunut siitä, että taval-

listen ihmisten, niin sanotun rahvaan, vaistot olivat ”sekä vankkumattomat että oikeutetut”, itsessään riittävät ”pannukseen toimeen ja voittaakseen yhteiskunnallisen vallankumouksen”.⁴²

Toinen erimielisyys koski keinoja toteuttaa sosialismi. Suuri osa Bakuninin militantista toiminnasta koostui pienten, enimmäkseen intellektuellien muodostamien ”salaseurojen” perustamisesta (tai perustamisen haaveilemisestä): ”vallankumouksellinen yleisesikunta muodostuu omistautuneista, tarmokkaista, älykkäistä yksilöistä, ennen kaikkea kansan vilpittömistä ystävästä”, jotka valmistelevat kansannousun ja toteuttavat vallankumouksen⁴³. Marx puolestaan uskoi työväenluokan vapauttavan itse itsensä ja oli vakuuttunut, että salaseurat olivat ristiriidassa ”proletariaatin liikkeen kehityksen kanssa. Työläisten sivistämisen sijaan ne alistavat heidät autoritäärisille, mystisille säännöille, jotka rajoittavat heidän itsenäisyyttään ja johdattavat heidän tietoisuutensa väärään suuntaan”⁴⁴. Venäläinen maanpakolainen vastusti kaikkea työväenluokan poliittista toimintaa, jonka välittömänä päämääränä ei ollut vallankumous, mutta vakituisesti Lontoossa asuva ei-minkään-maan kansalainen ei halveksinut liikkeitä, jotka tavoittelivat yhteiskunnallisia uudistuksia ja osittaisia päämääriä. Marx pysyi täysin vakuuttuneena siitä, että tällaiset liikkeet vahvistaisivat työväenluokkaa sen kamppailussa kapitalistisen tuotantotavan ylittämiseksi, eivät niinkään sopeuttaisi työväenluokkaa järjestelmään.

VII. Uusi internationaali

Myöhempinä vuosikymmeninä marxistit voittivat poliittisen kamppailun anarkisteja vastaan, työväenliike omaksui sosialistisen ohjelman, laajentui koko Eurooppaan ja rakensi uusia ylikansallisen yhteistyön mahdollistavia rakenteita. Nimet edustivat jatkuvuutta (Toinen internationaali vuosina 1889–1916, Kolmas internationaali vuodesta 1919 vuoteen 1943), mutta lisäksi kaikki nämä järjestöt myös viittasivat jatkuvasti Ensimmäisen internationaalin arvoihin ja oppeihin. Niinpä sen vallankumouksellinen viesti osoittautui harvinaisen hedelmälliseksi ja tuotti myöhemmin vielä merkittävämpiä tuloksia kuin sen toiminnan aikana.

Internationaali auttoi työläisiä ymmärtämään, ettei työn vapautusta voinut saavuttaa yhdessä maassa, vaan päämäärä oli globaali. Se myös levitti työläisten joukossa tietoisuutta siitä, että heidän oli saavutettava tämä päämäärä itse. He itse pystyivät järjestäytymään, tehtävää ei tarvinnut delegoida kenellekään toiselle. Lisäksi oli olennaista ylittää kapitalistinen tuotantotapa ja palkkatyö, sillä parannukset vallitsevaan järjestelmään eivät vielä poista riippuvaisuutta työnantajien harvainvaltaasta, vaikka niiden toteuttaminen onkin välttämätöntä. Marxin teoreettinen panos oli perustavan tärkeä tämän tiedostamiseksi.

Käsitteistöistä suomentanut Paula Raubala

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Marcello Musto (s. 1976) toimii sosiologian apulaisprofessorina Yorkin yliopistossa Torontossa. Musto on toimittanut internationaalista vasta ilmestyneen teoksen *Workers Unite! The International 150 Years Later*. Bloomsbury, New York & London 2014. Hänen aiemmin toimittamistaan teoksista, ks. erit. *Karl Marx's 'Grundrisse'*. Routledge, London 2008; *Marx for Today*. Routledge, London 2012. Muston Marxia ja marxismia käsitteleviä kirjoja ja artikkeleita on julkaistu ympäri maailman 16 eri kielellä. Ks. lisää Andrei Maidanski & Vesa Oittinen, Toinen Marx – Marcello Muston haastattelu. *niin & näin* 3/11, 117–121. – Suom. huom.
- 2 Artikkelin perustuu pitempään katsaukseen internationaalisen historiaan, ks. Marcello Musto, Introduction. Teoksessa *Workers Unite! The International 150 Years After*. Bloomsbury, New York & London 2014, 1–68. – Suom. huom.
- 3 David Rjazanov, Zur Geschichte der Ersten Internationale. *Marx-Engels Archiv*. Osa I. Marx-Engels-Archiv Verlagsgesellschaft, Frankfurt/M. 1925, 171.
- 4 International Working Men's Association. – Suom. huom.
- 5 Giuseppe Mazzini (1805–1872) kuului Italian kansallisen vapautusliikkeen johtajiin. – Suom. huom.
- 6 Ks. Henry Collins & Chimen Abramsky, *Karl Marx and the British Labour Movement*. MacMillan, London 1965, 34.
- 7 Johann Georg Eccarius (1818–1889), työläinen ja journalisti. Maanpaossa Lontoossa. Oikeamielisten liiton ja sittemmin Kommunistien liiton jäsen. – Suom. huom.
- 8 Johann Georg Eccarius Karl Marxille 12.10.1864. *Marx-Engels-Gesamtausgabe* (MEGA²). III/13. Akademie, Berlin 2002, 10.
- 9 Vrt. Maximilien Rubel, *Marx critique du marxisme*. Payot, Paris 1974, 41: ”Vain mytologian tai jopa mystifoinnin tarve voi saada heidät näkemään tässä [poliittisessa ohjelmassa] ’marxism’in tuloksen, eli täysin toteutuneen opin, jonka kaikitietävät aivot ovat antaneet ylhäältä päin yhteiskunnallista patenttiritkaisu kaipaavien ihmisten muodottomalle ja kykenemättömälle joukolle.”
- 10 Cassian Maréchal, Report of the Liège Section. Teoksessa *La première Internationale*. Osa I. Toim. Henri Burgelin, Knut Langfeldt & Miklós Molnár. Droz, Genève 1962, 268. Jatkossa PI.
- 11 Ks. Jacques Freymond, Introduction. Teoksessa PI. Osa I, xiv.
- 12 César De Paepe (1841–1890) oli belgialainen lääkäri ja sosialisti. – Suom. huom.
- 13 Ks. Musto 2014, document 3.
- 14 PI. Osa II, 74.
- 15 Karl Marx, *Kansalaissota Ranskassa* (Der Bürgerkrieg in Frankreich, 1871). *Valitut teokset kuudessa osassa*. Osa 3. Edistys, Moskva 1978, 413–501.
- 16 Karl Marx, Report of the General Council to the Fifth Annual Congress of the International. Teoksessa *The General Council of the First International*. Vol. I–V. Toim. Marximin-leninismiin instituutti. Progress, Moskva 1962–68, 461. Jatkossa GC.
- 17 Marx Ludwig Kugelmannille 18. kesäkuuta 1871. Teoksessa *Karl Marx – Friedrich Engels, Collected Works*. Vol. 44. Progress, Moskva 1989, 157. Jatkossa MECW.
- 18 Ks. Georges Haupt, *L'Internationale socialista dalla Comune a Lenin*. Einaudi, Torino 1978, 28.
- 19 Sama, 93–95.
- 20 Karl Marx, 15. elokuuta 1871. Teoksessa GC. Vol. IV, 259.
- 21 Karl Marx, 17. syyskuuta 1871. Teoksessa PI. Osa II, 152.
- 22 Ks. Miklós Molnár, *Le déclin de la première internationale*. Droz, Genève 1963, 127.
- 23 Édouard-Marie Vaillant (1840–1915) oli ranskalainen blanquisti, joka toimi pääneuvoston jäsenenä 1871–1872. – Suom. huom.
- 24 Ranskalainen Louis Auguste Blanqui (1805–1881) oli vallankumouksellinen ja utopistikkommunisti, joka oli vangittuna Pariisin kommuunin aikaan. – Suom. huom.
- 25 Ks. Musto 2014, document 74.
- 26 1870-luvun alkuvuosina työväenliike oli järjestäytynyt poliittiseksi puolueeksi vain Saksassa. Niinpä sekä Marxin että Bakuninin seuraajat käyttivät käsitettä ’puolue’ hyvin sekavasti. Jopa Marx käytti termiä hämällä tavalla. Rubelin (1974,183) mukaan Marxille ”puolueen käsite [...] vastaa luokan käsitettä”. Lopulta on hyvä painottaa, että internationaalien vuosien 1871–1872 yhteenotto ei keskittynyt poliittisen puolueen perustamiseen (ilmaus, jota käytetään vain kahdesti Lontoon konferenssissa ja viisi kertaa Haagin kongressissa) vaan pikemminkin ”adjektiivin poliittinen [...] käyttöön” (Sama, 84).
- 27 Sergei Gennadjjevitš Netsajev (1847–1882), venäläinen salaliittolaivallankumouksellinen. – Suom. huom.
- 28 Ks. Jacques Freymond & Miklós Molnár, The Rise and Fall of the First International. Teoksessa *The Revolutionary Internationals, 1864–1943*. Toim. Milorad M. Drachkovitch. Stanford University Press, Stanford 1966, 3–35 (27).
- 29 James Guillaume (1844–1916), sveitsiläinen opettaja ja bakunisti. Erotettiin internationaalista 1872 Haagin kongressissa. – Suom. huom.
- 30 Freymond & Molnár 1966, 27–28.
- 31 Ks. Karl Marx Ludwig Kugelmannille, 29. heinäkuuta 1872. Teoksessa MECW. Vol. 44, 413. Marx huomautti, että kongressi olisi ”elämän ja kuoleman kysymys internationaalille; ja ennen kuin eroan haluan ainakin suojella sitä hajottavilta elementeilä”.
- 32 Musto 2014, document 65. Vrt. vanha suomennos: ”Koska maa- ja pääomamagnaatit käyttävät aina poliittisia etuoikeuksiaan taloudellisten monopoliensa puolustamiseen ja ikuistamiseen sekä työn orjuuttamiseen, poliittisen vallan valtaamisesta on tullut proletariaatin suuri velvollisuus.” Karl Marx & Friedrich Engels, Haagin yleisen kongressin päätöslauselmista 2–7. syyskuuta 1872. Teoksessa *Valitut teokset kuudessa osassa*. Osa 3. Edistys, Moskva 1978, 559. – Suom. huom.
- 33 Vuonna 1869 August Bebelin (1840–1913) ja Wilhelm Liebknechtin (1826–1900) aloitteesta perustettu Die Sozialdemokratische Arbeiterpartei (SDAP) kilpaili Ferdinand Lassallen (1825–1864) 1863 perustaman Allgemeiner Deutscher Arbeiter-Verein (ADAV) kanssa. – Suom. huom.
- 34 Musto viittaa Marxin kirjeeseen Kugelmannille 12. huhtikuuta 1871. ”Verrattakoon näitä taivasta vastaan rynnäköiviä pariisilaisia saksalais-preussilaiseen Pyhän Rooman valtakunnan taivaanorjiin kaikkin vedenpaimusaiskisine naamiohuveineen, joista haiskahtaa kasarmille, kirkolle, turvejunkerihengelle ja ennenkaikkea filisterimäisyydelle.” Karl Marx & Friedrich Engels, *Kirjeitä*. Suom. Timo Koste & Vesa Oittinen. Edistys, Moskva 1976, 266. – Suom. huom.
- 35 Molnár 1963, 144.
- 36 Karl Marx, 22. syyskuuta 1872. Teoksessa PI. Osa II, 217.
- 37 Väite perustui vuoden 1869 Kansainvälisen sosialistisen demokratian allianssin ohjelman periaatteisiin.
- 38 Musto 2014, document 76.
- 39 Anarkistisen internationaalien perustamiskokous. – Suom. huom.
- 40 Musto 2014, document 78.
- 41 Mihail Bakunin, The International and Karl Marx (1872). Teoksessa *Bakunin on Anarchy*. Toim. & käänt. Sam Dolgoff. Alfred A. Knopf, New York 1972, 286–307 (294).
- 42 Sama, 294–5.
- 43 Mihail Bakunin, Programme and Purpose of the Revolutionary Organization of International Brothers. Teoksessa *Michael Bakunin. Selected Writings*. Toim. Arthur Lehning. Käänt. Steven Cox & Olive Stevens. Jonathan Cape, London 1973, 155.
- 44 Karl Marx, Record of Marx's Speech on Secret Societies. Teoksessa MECW. Vol. 22, 621.

